

Az Érmelléki löszös hát kistáj településeinek egyedi tájértékei

Kerékgyártó Gábor

Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet, Debrecen
kerekgyarto@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány az egyedi tájérték fogalmának és jelentőségének bemutatását tűzi ki célul. A kutatás elsősorban a hazai szakirodalomra és nemzetközi, valamint hazai jogszabályokra alapozva helyezi el az egyedi tájértékeket a tájvédelem területén. Az elmúlt évtizedekben a tájvédelem egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a nem védett tájak, táji elemek felmérésére, megőrzésére. Az előző évek egyik legnagyobb ilyen kutatása a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karához köthető TÉKA program, amely a hazai tájértékek kataszterezésével foglalkozott. A program során elkészült nyilvános adatbázis alapján egy alföldi területen vizsgálom az egyedi tájértékek típusait, azok előfordulásának gyakoriságát. A vizsgálat az Érmelléki löszös hát kistáj egyedi tájértékeinek meghatározása mellett igyekszik feltárni a program használatának előnyeit és hátrányait is.

Kulcsszavak: tájvédelem, egyedi tájérték, Érmellék, területfejlesztés

SUMMARY

The objective of this study is to present the concept and significance of special landscape values. The research explains special landscape values within landscape protection using Hungarian scientific literature as well as international and national law. In the last decades the measurement and conservation of non-protected landscapes and landscape elements were emphasised by landscape protection. One of the biggest research of the last years was TÉKA project, done by Corvinus University of Budapest Faculty of Landscape Architecture. The program dealt with surveying Hungarian landscape values. In this paper I am going to analyse the types of special landscape values and their frequencies on a plain region using an open database prepared by TÉKA program. In addition to the definition of special landscape values in the Érmellék loess ridge geographical micro region the study intends to reveal the advantages and disadvantages of using the database.

Keywords: landscape protection, unique landscape value, Érmellék, spatial development

BEVEZETÉS

Az európai kontinensen a tájak több évszázad óta folyamatos átalakuláson mennek keresztül. A tájalakulási folyamatok egyaránt lehetnek kedvező, értékmegőrző, vagy kedvezőtlen irányúak, amik a táji értékek csökkenéséhez vezetnek. Európa kultúrtájainak, illetve természeti tájainak védelme, a gazdag táji örökség megőrzése fontos tájvédelmi feladataink közé tartozik. A tájak fennmaradása az adott táj egészének és jellegzetes alkotóelemeinek megőrzése, védelme által valósulhat meg. Ilyen jellegzetes elemek az egyedi tájértékek, amelyek egyaránt lehetnek természeti és antropogén eredetűek. Természetesen a kontinensen és

hazánkban is vannak olyan tájak, amelyek kulturális és/vagy természeti gazdagságuk révén külön jogszabályi védelemben részesülnek, ugyanakkor általában ezek a helyek egy egész nemzet, nagyobb közösség számára jelentősek. Vannak azonban helyi jelentőségű területek is, amelyek területi védelme külön jogszabályban nem megoldott. E tájak védelmét szolgálhatja – a táj jellegzetes, vagy éppen ritka elemeinek megőrzése által – az egyedi tájértékek feltérképezése, jelentőségük meghatározása.

Jelen tanulmányban a táj komplex fogalmának részletes ismertetésére a terjedelmi keretek miatt nincs lehetőség, ugyanakkor az egyedi tájértékek tájban betöltött szerepének bemutatása miatt a táj definiálása elkerülhetetlen. A magyar jogalkotásban a táj elsőnek a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényben jelent meg. A törvény 6.§ (1) alapján „*a táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban találhatók a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek*”. (1996. évi LIII. törvény). A tájjal kapcsolatos nemzetközi egyezmények közül, az Európai Táj Egyezményben (2007. évi CXI. törvény) definiálják a tájat, mint „*az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki*”.

Mindkét törvény utal a tájvédelem jelentőségére is, ahol megfogalmazódik az egyedi tájértékek védelme. A hazai jogszabály a tájvédelem célját az alábbiakban jelöli ki: „*a tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása során meg kell őrizni a tájak természetes és természetközeli állapotát, továbbá gondoskodni kell a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról*” [1996. évi LIII. tv. 6.§ (2)]. Az Európai Táj Egyezményben a táj védelme „*a táj jelentős, vagy jellemző sajátosságainak megőrzésére és fenntartására vonatkozik. Örökségi értékét a táj természeti adottságai és/vagy az emberi tevékenységek révén kialakult elemeinek jellemző összetétele adja*” (2007. CXI. törvény). A jogszabályok a tájak jellegének, jellemző sajátosságainak megőrzésére utalnak, amely a tájak egyediségét meghatározó tájlemek védelmével valósítható meg.

EGYEDI TÁJÉRTÉKEK

A táj alapvető alkotórészei a tájlemek, amelyek lehetnek természeti és társadalmi keletkezésűek. A tájlemek, amelyek a tájak alapvető karakterének

meghatározó részei, előfordulásuk gyakorisága, illetve ritkaságuk következtében válhatnak egyedi tájértékeké (Csemez, 1996). Csemez (1996) egyedi tájértéknek tekinti az ember társadalmi tevékenységével létrehozott olyan jelentőssé vált tájalkotó elemeket, amelyek a termeléssel, közlekedéssel, történelmi eseményekkel, kultúr-történelmi tevékenységgel kapcsolatban keletkeztek, valamint az olyan jelentős természeti képződményeket, amelyek természetvédelem alá nem esnek, de a tájjelleg szempontjából számottevőek.

Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről 6. § (3) alapján egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténelmi, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van. Az egyedi tájértékek tehát olyan tájalkotó elemek, amelyek egyéb jogszabály által nem védettek (például nem műemlékek, országos jelentőségű természeti értékek), a helyi társadalom számára kiemelt jelentőséggel bírnak, védettségük, megőrzésük a táj egyediségének fennmaradását szolgálja. Az egyedi tájértékek a helyi identitás alapjai, megteremtésének eszközei lehetnek. Védelmüket a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapozza meg, ugyanakkor több jogszabályban is megjelenik az egyedi tájértékek védelmének, megőrzésének jelentősége, valamint a velük kapcsolatos feladatok és feladatkörök szabályozása.

Az egyedi tájértékek tipizálása

Az egyedi tájértékek meghatározása és nyilvántartásba vétele az MSZ 20381:2009 sz. *Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése* c. szabvány alapján történik. A szabvány alapján az egyedi tájértékek három nagy csoportba sorolhatók: kultúrtörténelmi, természeti és tájképi értékek. E főtípusokon belül további típusokat és altípusokat lehet megkülönböztetni.

A kultúrtörténelmi értékeken belül megkülönböztetünk településsel kapcsolatos egyedi tájértékeket (pl. kúria, harangláb, templom, erőd, kastélykert), közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájértékeket (pl. út, csordaút, híd, vámház), termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékeket (pl. erdészház, majorság, pince, malom), valamint egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájértékeket (pl. csatahely, turistaház, csárda, emlékhely).

A természeti képződményeken belül a biológiai egyedi tájértékekről (pl. fa, erdőrészlet, mocsarak, fészkek, búvóhely) és a földtudományi egyedi tájértékekről (pl. vulkáni eredetű domborzati forma, talajszelvény) beszélünk. A tájképi egyedi tájértékek között pedig megkülönböztetjük a kilátópont egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. kilátópont, „látókő”), valamint a vonalas jellegű kilátóhely egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. panorámaút) egyedi tájértékeket.

Egyedi tájértékek felmérése

Az egyedi tájértékek hazai számbavételét az 1970-es években az ún. „Magyarországi Jelentős Környezeti Értékek” felmérése előzte meg, amelynek keretében

szinte az egész országban elvégezték a kultúrtörténelmi értékek felvételezését. 1983-ban az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal megbízásából készített *Egyedi tájértékek* c. tanulmányban került sor a fogalom részletes kifejtésére, jelentőségének meghatározására és az egyedi tájértékekkel kapcsolatos feladatok megállapítására.

Az 1990-es évektől elsősorban megyei és helyi önkormányzati kezdeményezésre több település egyedi tájérték felmérése készült el, amely felmérések alapjául az MI-13-25:1991 *Általános tájvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése* c. műszaki irányelv szolgált. Az irányelvet eközben az MSZ 20381:1999 magyar szabvány megjelenésével visszavonták. Jelenleg az egyedi tájértékek felmérése során a hatályos MSZ 20381:2009 sz. szabványt kell alkalmazni.

A Természetvédelmi törvény kihirdetését követően az egyedi tájértékek felmérése felgyorsult. 1996. évi LIII. tv. 6. § (4) alapján az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szerv (a továbbiakban: igazgatóság) feladata. Jelentős számú felmérés készült településrendezési tervek munkarészeként, ugyanakkor a Természetvédelmi törvényben előírt kötelezettség, miszerint a településrendezési terv tartalmazza a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását [1996. évi LIII. tv. 6. § (5)] még sok település esetében nem valósult meg.

A TÉKA program elkezdése előtt a Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkárságának központi nyilvántartása szerint a hazai települések mintegy egyötödére készült el a tájértékeket részletesen bemutató kataszter, ami több mint 12 000 egyedi tájérték felmérését jelentette. Az egyedi tájértékek felmérése célja egy települési szintű, egész országra kiterjedő kataszter létrehozása. Az egyedi tájértékek felmérése az MSZ 20381:2009 szabványban meghatározott módon történik helyszíni bejárás során, az egyedi tájértékekre vonatkozó adatlap kitöltésével. Az egyedi tájértékeket térképvázlaton kell megjelölni, valamint róluk fényképes dokumentációt is kell készíteni (Net.1.).

A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karának irányításával létrehozott TÉKA projekt, a „*Táji értékek kataszterezése az Európai Táj Egyezmény hazai bevezetésének megalapozásához, a tájkarakter értékelés módszertanának kidolgozásához*” (TÉKA = TájÉrtékKAtaszter) programja. A 2009 őszén elkezdett, egy év időtartamú projekt az EGT és a Norvég Finanszírozási Mechanizmus által támogatott kutatási program célja egy olyan táji adatbázis, valamint informatikai rendszer létrehozása, amely egyaránt szolgálja a szakmában dolgozók munkáját, valamint az egyedi tájértékekkel kapcsolatban fontos adatokat szolgáltatnak a nyilvánosság számára is (Net.2.).

A program eredményei közül a legfontosabbak az egyedi tájérték kataszterezés keretében felmért települések, valamint a felmért egyedi tájértékek számának növekedése. Továbbá jelentős eredménynek tekinthető a program által elindított közösségi aktivitás a tájértékek felmérése, a tájértékekhez köthető programok terén. Jelenleg a TÉKA tájérték adatbázisában 113 752 darab felvitt tájérték van (Net.3.), ugyanakkor ezek a tájértékek még nem jóváhagyott egyedi tájértékek és

közülük több egyéb jogszabályi védettség alatt is áll, vagyis a felmért tájértékek az egyedi tájértékekre vonatkozó jogszabályi előírásoknak nem teljesen felelnek meg. Ugyanakkor a létrejött adatbázis kitűnő alapot biztosít arra, hogy a jövőben – adatait felhasználva – a települések tájérték kataszterezése megfelelő módon valósuljon meg.

ÉRMELLÉKI LÖSZÖS HÁT

Az Érmelléki löszös hát szerény méretű, 184 km² területű kistáj, amely Hajdú-Bihar megye keleti részén, a román határ mellett fekszik. A kistáj 99 és 145,8 m közötti tengerszint feletti magasságú, enyhén hullámos homokos lösszel fedett hordalékkúp-síkság. Az Ér völgyétől északra, nyugatra elhelyezkedő kistáj a Berettyó-Kálló között tereplépcsővel határolódik el. Földtani adottságait tekintve a felszint Álmosdtól északra löszös homok, délre több méter vastagságú típusos lösz borítja. Talajtani adottságairól elmondható, hogy kismértékű észak déli tagoltság jellemzi a kistáját. A Dél-Nyírséggel határos északi részeken futóhomok talajok, homokos vályog mechanikai összetételű humuszos homoktalajok és kovárványos barna erdőtalajok jellemzők. A táj nagyobb területeinek talajtakarója azonban

igen kedvező termékenységű, vályog mechanikai összetételű alföldi mészlepedékes csernozjom (70%) és réti csernozjom (3%). A kistáj mérsékelt meleg-száraz éghajlatú, vízrajzának meghatározó eleme a Konyári-Kálló, azonban a terület erősen vízhiányos (Dövényi, 2010).

A fentebb említett domborzati, talajtani, éghajlati és vízrajzi adottságok nagyban meghatározzák a kistáj területhasználatát. A területhasználatok közül a szántó magas aránya a térség jó talajadottságaira utal. Fontos kiemelni, a kistáj erdősültsége az országos átlag alatt marad. Ugyanakkor a kistáj és a települések területhasználatát összehasonlítva jelentős különbségek adódnak. A kistáj területhasználatából a szántó 71,1%-kal, az erdő 12,6%-kal vesz részt, amíg a négy település összesített adatai alapján a települések területhasználatából a szántó csupán 52,9%, az erdő pedig 21,9%. Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy egyes települések a kistáj határain túl jelentős erdősséggel rendelkeznek. Ilyen település például Bagamér, amelynek erdősültsége kicsivel túllépi a 43%-ot. A település magas erdősültsége a kedvezőtlenebb talajadottságokkal magyarázható, ami abból következik, hogy területének jelentős része a Dél-Nyírségi kistájon fekszik (1. táblázat).

1. táblázat

Területhasználatok aránya az Érmelléki löszös hát településein

	Szántó és szántóként használt kert(1)	Konyhakert(2)	Szőlő(3)	Gyümölcsös(4)	Gyep(5)	Erdő(6)	Nádas(7)	Művelés alól kivett terület(8)	Lakott terület és víz-felszín(9)
Álmosd	65,97	0,22	0,78	0,01	7,01	14,04	0,00	11,97	-
Bagamér	33,12	0,69	1,80	0,08	10,10	43,04	0,00	11,17	-
Kokad	51,31	0,28	1,39	0,03	8,87	23,41	3,03	11,69	-
Létavértes	57,18	0,52	1,58	0,04	13,67	15,46	0,40	11,15	-
Összesen(10)	52,85	0,49	1,49	0,04	11,46	21,90	0,45	11,33	-
Érmelléki löszös hát kistáj(11)	71,10	1,10	1,60	-	7,70	12,60	-		6,10

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 2009, Dövényi (2010) alapján(12)

Table 1: Ratio of land uses in the settlements of Érmelléki löszös hát geographical micro region

Field(1), Garden(2), Vineyard(3), Orchard(4), Grassland(5), Woodland(6), Reed(7), Uncultivated area(8), Settlements and water surface(9), Total (10), "Érmelléki löszös hát" geographical micro region(11), Source: based on KSH Regional Statistic Yearbook (2009), Dövényi (2010)(12)

Az intenzív területhasználatok túlsúlya miatt az eredeti növénytakarók alig lelhetők fel a kistájban. A terület nagy arányban úgynevezett agrársivatag. A száraz gyepek maradványai a halmokon találhatók. Vizes élőhelyek a Kálló vízrendszer tározóin, valamint az Ér forrásainál (Bagamér) lelhetők fel. Néhány erdei faj pedig faültvényekben maradt fenn (Dövényi, 2010). A kistájhoz köthető védett területek közül a Hajdúsági Tájvédelmi Körzet részét alkotja a bagaméri Kék-Kálló-völgy és álmosdi Daru-láp területe. E terület egy része Kék-Kálló-völgye néven Natura 2000 jóváhagyott kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület. Létavértesen található a kistáj másik Natura 2000 te-

rülete, a Létavértesi Falu-rét jóváhagyott különleges természetmegőrzési terület. A kistáj egyedi tájértékek szempontjából vizsgált településein, a kistáj területén kívül további védett területek találhatók. Ilyen területek a Biharisík Tájvédelmi Körzet részét is képező Natura 2000 jóváhagyott kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, a Pocsai-kapu, a Hajdúsági Tájvédelmi Körzethez tartozó Újléai Kis-erdő és környéke, ami Csohos-tó néven jóváhagyott különleges természet-megőrzési Natura 2000 terület. Természetesen a hazai és az EU jogszabály által is védett területek nem minden esetben fedik teljes egészében egymást (Net.4., Net.5.).

Az Berettyó-Körös vidék középtáj észak-keleti kistája eredetileg egy jóval nagyobb méretű kistáj magyarországi része. Az Ermellék elnevezést a Berettyó és az Ér közé eső térségre használták, amely egyik nevezetes történelmi borvidékünk volt (Magyar Nagylexikon, 1998). Egyes forrásokban ugyanakkor pár magyarországi települést is az ermelléki jelzővel látnak el, ezzel utalva arra, hogy a természetföldrajzi kistáj a határ inenső oldalán is megjelenik. Az I. világháború után a meghúzott új határok a régen természetileg és gazdaságilag is egységes kistajat kettévágták, így az Ermellék települései mind a magyar, mind a román oldalon perifériára kerültek (Baranyi, 2001). A természetföldrajzi kistáj magyarországi területe összesen hét települést érint. Az érintett települések közül négy település (Bagamér, Álmosd, Kokad és Létavértes) belterülete található a kistáj területén belül és ezek azok a települések, amelyek közigazgatási területének legalább fele e természetföldrajzi kistájon helyezkedik el. Az Ermelléki löszös hát egyedi tájérték vizsgálata e négy településre terjed ki.

Egyedi tájértékek az Ermelléki löszös hát településein

A vizsgált négy település közül a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság két településen, Álmosdon és Kokadon végzett egyedi tájérték felmérést 2010 áprilisában. Az általuk felmért egyedi tájértékek a TÉKA program keretében felkerültek a tajertektar.hu oldalra. A másik két településről a nemzeti park igazgatóság még nem készített katasztert. A négy település tajertektar.hu oldalon található tájértékei az illetékes nemzeti parkigazgatóság által még nem jóváhagyott egyedi tájértékek. Az adatbázisába kerülő táji értékek tehát egyéni felhasználók, civil szervezetek és az illetékes szervek által bevitt elemek. A pontos, megbízható tájérték kataszter készítéséhez tehát feltétlenül szükséges az adatbázis szakmai felülvizsgálata, az egyedi tájértékek nemzeti parkigazgatóságok általi jóváhagyása. A következőkben a tajertektar.hu adatbázisa alapján ismertetem a négy település tájértékeit. Ezeket a hatályos, *Egyedi tájértékek kataszterezése* c. szabvány csoportosítása szerint sorolom fel.

- Álmosd településen összesen 172 tájérték található. Az egyedi tájértékek közül 162 kultúrtörténeti egyedi tájérték, amelyből 82 településsel kapcsolatos, 72 termeléssel kapcsolatos, 8 egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájérték. Természeti egyedi tájértékek közül 2 földtudományi egyedi tájérték és 8 biológiai egyedi tájérték van a településen.
- Bagamér településen összesen 73 egyedi tájérték található. Az egyedi tájértékek közül 69 kultúrtörténeti egyedi tájérték, amelyből 3 településsel kapcsolatos, 66 termeléssel kapcsolatos, 1 egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájérték. Természeti egyedi tájértékek közül 3 földtudományi egyedi tájérték van a településen.
- Kokad településen összesen 89 egyedi tájérték található. Az egyedi tájértékek közül 80 kultúrtörténeti egyedi tájérték, amelyből 18 településsel kapcsolatos, 60 termeléssel kapcsolatos, 2 egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó

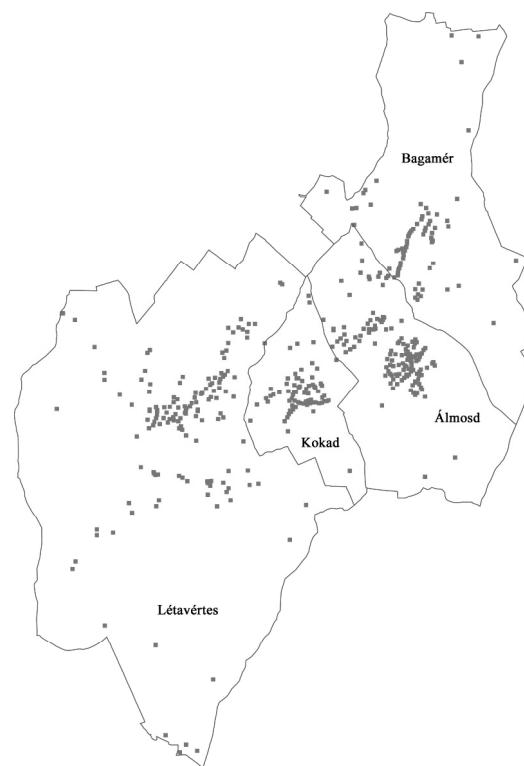
egyedi tájérték. Természeti egyedi tájértékek közül 9 biológiai egyedi tájérték van a településen.

- Létavértes településen összesen 143 egyedi tájérték található. Az egyedi tájértékek közül 140 kultúrtörténeti egyedi tájérték, amelyből 20 településsel kapcsolatos, 114 termeléssel kapcsolatos, 6 egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájérték. Természeti egyedi tájértékek közül 3 földtudományi egyedi tájérték van a településen.

Összességében a vizsgált területen 477 darab tájérték található, amely közül 451 kultúrtörténeti egyedi tájérték. E tájértékek közül 123 településsel, 312 termeléssel kapcsolatos, 17 egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez köthető egyedi tájérték. Természeti egyedi tájértékek közül 8 földtudományi és 17 biológiai egyedi tájérték van a vizsgált településeken. Az adatbázisba felvitt tájértékek között a négy településen nem található tájképi, valamint közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájérték sem (Net.3.).

Az egyedi tájértékek elhelyezkedését tekintve jól kirajzolódnak a települések belterületi csomópontjai. Érdekes megfigyelni a településeket összekötő út mentén található egyedi tájérték sűrűsödést. A területhasználatot és a tájértékek elhelyezkedését vizsgálva megállapíthatjuk, hogy amíg a kistáj északi részen, az extenzívebb területhasználatokhoz több tájérték köthető, addig a déli részek kimondottan tájérték szegények, mivel ezeken a területen az intenzív hasznosítású agrárterületek dominálnak (1. ábra).

1. ábra: Egyedi tájértékek elhelyezkedése az Ermelléki löszös hát településein

Forrás: tajertektar.hu, saját szerkesztés(1)

Figure 1: Location of special landscape values in "Ermelléki löszös hát" geographical micro region's settlements

Source: tajertektar.hu, own construction(1)

A tájértékek közül a termeléssel kapcsolatosak dominanciája igen szembejövő. Érdekes azonban megfigyelni, hogy e tájértékek között a gémeskutak száma igen jelentős. Természetesen e tájérték jelenléte jól köthető a mezőgazdasági területhasználat túlsúlyához, azonban meg kell jegyezni, hogy amíg Létavértesen és Bagaméron az egyedi tájértékek között a gémeskutak aránya 75%, illetve 90%, addig Álmosdon csak 24%, Kokadon pedig 34%. Ezekből az adatokból jól kirajzolódik, hogy az igazgatóság által felmért településeken jóval árnyaltabb képet kaphatunk az egyedi tájértékekről. (Meg kell jegyezni, hogy a gémeskutak aránya azért nagyon magas az egyedi tájértékek között, mivel a TÉKA program keretében meghirdetett úgynevezett „tájérték vadászat” során a gémeskutak felmérése országos versenyt hirdettek.) A termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek között az Érmellék régen virágzó szőlőkultúrájának nyomaira is rábukkanhatunk. Pincék és pincesorok találhatók Létavértesen, Kokadon és Bagaméron. A mezőgazdasághoz köthető tájértékek között a legtöbb településen nagy arányban jelennek meg a görék is.

A településeket a vizsgálat szempontjából érdemes kettéosztani. Álmosd és Kokad településen elvégzett igazgatósági felmérés által pontosabb képet kaphatunk az adott települések tájértékeiről, mint a másik két település esetében. Álmosdon a legnagyobb az egyedi tájértékek változatossága. Itt a tájértékeket a felmérés során 16 altípusba lehet csoportosítani az MSZ 20381:2009 sz. *Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése* c. szabvány alapján. Kokadon és Létavértesen az altípusok száma 9, Bagaméron pedig csak 6. Bagamér esetében a felmérés hiányosságát jól szemlélteti az is, hogy a tajertektar.hu adatbázisába olyan fontos helyi jelentőségű természeti értékek sem kerültek be, mint például az iskola udvarán található numidiai jegenyefenyők (Net.6.).

Álmosd tájértékeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy több eseményhez és személyhez köthető tájérték is található a településen. 1604-ben a mai román határhoz közel arattak győzelmet Bocskai István fejedelem hajdúja a császári seregek felett. A csata emlékét a falu határában egy emlékhely őrzi. A településhez köthető a Kölcsény család is, akinek híres szülőltje, a Himnusz költője itt töltötte gyermekkorának nagy részét (Baranyi, 2001).

A települések között Létavértes emelkedik ki jelentős területi nagyságával és városi rangjával is. A településen igaz nem történt rendezett tájérték kataszterezés,

ugyanakkor a felmért adatok jól szemléltetik, hogy a város kiemelkedik a kultikus és az etnikai tájértékek terén, mivel a református települések között Létavértes jelentős, főleg román etnikumhoz tartozó, görög katolikus vallású népességgel rendelkezik. Az említett etnikai és vallási különbséget a tájértékek vizsgálatánál is felfedezhetjük (Net.3.).

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tájértékek védelme a tájak megőrzésének fontos részét képezi. Az egyedi tájértékek jelentősége a tájvédelem területén nem elhanyagolható. A TÉKA program tapasztalatai is azt mutatják, hogy ezeknek a nem védett tájértékeknek a száma jelentősen meghaladja a jelenleg védett értékek nagyságát. Védett természeti területek keresőfelülete szerint az országban 860 természeti emlék található, amely közül egy országos jelentőségű. Az adatbázis az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek, valamint a helyi jelentőségű védett természeti területek törzskönyvi adatait tartalmazza (Net.6.).

Fontos megemlíteni, hogy védelem nélkül a területhasználatok intenzifikálódása miatt a nem védett tájértékek száma folyamatosan csökken. A települési tájérték kataszterek elkészítése azért is fontos, hogy e tájértékekről megfelelő információink legyenek és a megőrzésükre meg tudjuk tenni az első lépéseket.

Az egyedi tájértékek kataszterezése során érdemes figyelembe venni a települések Helyi Építési Szabályzatának helyi építészeti értékvédelemmel kapcsolatos előírásait, valamint a települések Helyi jelentőségű védett természeti területeit, amik védelmi kategóriájukat tekintve lehetnek természetvédelmi területek vagy természeti emlékek is. Általában az itt megjelenő helyi jelentőségű építmények, valamint természeti területek a település egyedi tájértékei közé is bekerülnek.

E helyi jelentőségű tájértékek a települések lakóinak helyi identitástudatát is meghatározhatják. Az egyedi tájértékek köztudatba kerülésével a helyi identitás erősíthető. A tájértékek megőrzése a tudatos, harmonikus tájhasznosítás megvalósításával lehetséges. Jelen tanulmány folytatásaként szándékomban áll elvégezni a négy település tájértékeinek helyszíni felmérését, a tajertektar.hu adatbázisának felmérés által történő bővítését. A helyszíni bejárás mellett a további kutatásnak ki kell térni a helyi lakosság, a helyi érdekeltek tájértékekkel kapcsolatos véleményeinek feltárására is.

IRODALOM

- Baranyi B. (szerk.) (2001): Debrecen és térsége. Magyarország kisrégiói 8.2. Hajdú-Bihar megye. Ceba Kiadó.
- Csemez A. (1996): Tájtervezés – tájrendezés. Mezőgazda Kiadó. Budapest. 178–187., 227.
- Dövényi Z. (szerk.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest. 259–262.
- KSH (2009): Területi Statisztikai Évkönyv. 2008. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- Magyar Nagylexikon (1998): Hetedik kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest. 450.
- MI-13-25:1991: Általános tájvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése.
- MSZ 20381:1999: Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése.
- MSZ 20381:2009: Egyedi tájértékek kataszterezéséről szóló szabvány. Magyar Közlöny. 177: 44005–44154.
1996. évi LIII. törvény a természet védelméről. Magyar Közlöny. 53: 3305–3325.
2007. évi CXI. törvény a Firenzében 2007. október 20-án kelt az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről.
- Net.1.: www.termeszetvedelem.hu/egyedi_tajertek – 2011. november 10.

Net.2.: projekt.tajertektar.hu/index.php/mi-a-teka.html – 2011. november 10.
Net.3.: tajertektar.hu/hu/ – 2011. november 5.
Net.4.: www.natura.2000.hu/index.php?p=termegorze&nyelv=hun
– 2011. november 2.

Net.5.: hnp.nemzetipark.gov.hu/78-8316.php – 2011. november 2.
Net.6.: www.termeszetvedelem.hu/vedett-teruletek-keresoje – 2011.
november 14.

